

Grundstenar för kommunikation och samspel

Jenny Wilder

Universitetslektor i specialpedagogik MDH,

Möjliggörare/forskare Nka

MÄLARDALENS HÖGSKOLA
ESKILSTUNA VÄSTERÅS

Nka anoriga.se

Grundstenar för kommunikation och hur samspel ger möjlighet till delaktighet

- Kommunikation och samspel med anhöriga
- Grundstenar för kommunikation
- Kartläggning av kommunikation
- Möjlighet till delaktighet

Vad har vi får mål med vår kommunikation?

- Janice Light menar att vi har 4 behov/mål med vår kommunikation:
 - **Uttrycka behov och önskningar**
 - Målet är att få andra att uppfylla våra behov/önskningar, fokus är inte på personerna utan på önskad sak/aktivitet. När målet är uppnått slutar kommunikationen. Denna typ av kommunikation är ganska förutsägbar.
 - **Utveckla social närhet**
 - Målet är att etablera, upprätthålla och utveckla våra relationer med andra, fokus ligger på personerna och på att vara tillsammans. Denna typ av kommunikation kan se olika ut, kan vara långa konversationer men också bara ett leende.
 - **Utbyta information**
 - Målet är att få ny information och att ge information, fokus ligger på informationen. Kommunikationen kan vara lång och är ofta specifik, kräver vokabulär.
 - **Anpassa oss till sociala krav**
 - Målet är att passa in i samhällets krav på normalt bemötande, t ex artighetsfraser. Denna typ av kommunikation är ofta kort och med främlingar

Kunskap om kommunikation

För alla som möter personer som har flerfunktionsnedsättningar gäller det att skapa sig en förståelse om hur de kommunicerar

- Anhöriga är de som bäst förstår sitt barns kommunikation
 - Mammor, pappor och personliga assistenter var de som bäst kände till sina barns kommunikation, och detta höll i sig över tid
 - Föräldrar anpassar sig själva i samspelet med sina barn, de använder sig av lyhördhet, responsivitet för att skapa ömsesidighet

Wilder, 2008

Kunskap om kommunikation

Vilken typ av kunskap har anhöriga?

Man kan dela upp det i:

- Vilken form av kommunikation använder personen oftast?
- Vilket innehåll har kommunikationen?
- Vilken användning har kommunikationen?

Orsak - verkan

Personens förståelse av att det man gör (ens beteende) får konsekvenser utanför en själv ger möjlighet att engagera sig, ta del av det som händer och att förstå det andra gör

- Ens eget beteende får konsekvenser hos andra och i miljön
- Händelser i miljön får konsekvenser i miljön
- Beteenden får konsekvenser i samspelet med andra

Dunst, 2008

Öva upp förmågan

- Genom att personer i omgivningen är lyhörda och känsliga för personens varje initiativ av kommunikation och svarar direkt på det, adekvat men tydligt
- Genom t ex direkta svar, förtydliganden, spegling och kroppskontakt kan omgivningen uppmärksamma personen på att den har givit signaler som får en konsekvens
- Arrangera situationer för konsekvenser i miljön, t ex rörelse
- Deltagande i vardagsrutiner, regelbundenhet
- Stödja i övandet av förmågan, t ex utforska tillsammans och ibland göra för personen
- Regelbundenhet skapar förståelse för den egna förmågan att kunna påverka sin omgivning

Dunst, 2011

Gemensam uppmärksamhet

- Att hålla uppmärksamhet innebär att fokusera en stund på något specifikt
 - Kräver kombination av förmågor; motorik, kognition och personligt intresse
- Att ha gemensam uppmärksamhet handlar om att uppehålla sig vid ett gemensamt intressefokus med en annan person
 - 1) Mellan två personer, t ex sitta tillsammans och kramas
 - 2) Tillsammans ha fokus på något utanför tvåsamheten, t ex en bok. Då visar man att man samtidigt vet att den andra också delar detta fokus

Trevarthen, 2004

Gemensam uppmärksamhet

Delad uppmärksamhet, t ex parallell lek, förekommer oftare än gemensam uppmärksamhet

- Identifiera delad uppmärksamhet för där finns möjlighet till att öva på gemensam uppmärksamhet
- Begränsningar i grovmotoriken kan t ex göra att personen inte kan ta ögonkontakt eller rikta blicken mot kommunikationspartnern
- Andra sätt än blick:
 - Sträcka sig efter föremålet för den gemensamma uppmärksamheten

Bruce och Vargas, 2007

Vakenhet

Vakenhet kan påverka hur mycket, hur ofta och på vilket sätt kommunikation fungerar

- Under en dag kan vakenhet variera kraftigt, pga funktionsnedsättning, mediciner, upplevelser
- Kartläggning av vakenhet finns, 4 tillstånd av vakenhet kartläggs
 - *Fokuserad*
 - *Inåtvänd/tillbakadragen*
 - *Sovande tillstånd*
 - *Agiterade tillståndet, upprördhet*

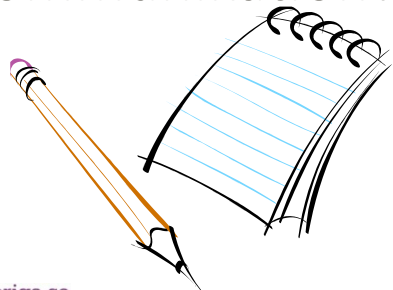
Munde, 2009

Vakenhet

- Samspel främjar aktiv vakenhet, genom att fortsätta kommunicera och ta tur kan vakenheten hålla i sig och personen hamnar inte i inåtvändhet
- Genom att skapa rörelse med personen, t ex genom att gunga, “väcks” personen
 - Genom att stimulera balanssystemet på ett för personen roligt och motiverande sätt kan vakenheten hållas igång
- Gemensamma slutsatser från flera forskningsstudier är att understimulering skapar självstimulering

Kartlägga kommunikation

- Varför kommunicerar vi?
- Hur kommunicerar vi?
- Vad kommunicerar vi om?
- Vad vill vi kommunicera om?
- Vilka hjälpmedel kan vi använda för att möjliggöra kommunikation?

Kartlägga kommunikation

- Personens egen kommunikation på detaljerad nivå
 - Text Communication matrix, kartlägger alla möjliga kommunikativa beteenden och bryter ner den kommunikativa utvecklingen till mindre steg/faser än andra instrument

www.communicationmatrix.org

- Dynamisk kartläggning
 - tar hänsyn till att personer som har flerfunktionsnedsättningar är beroende av andra personer för att kommunicera och lära sig
 - Kartläggningsmodell "testa-lära sig-åter test"

- Helhetsperspektiv på kartläggning

Ex dynamisk kartläggning

- *Observation* av barnets reaktioner och kommunikation
- *Identifikation* av barnets kommunikation och beteenden som anhöriga eller personal ska fokusera på för att hjälpa barnet att förstå mer om.
 - Göra listor om t ex uttryck för gillande, ogillande och identifiera situationer och beteenden tillsammans
- *Genomförande* av utvecklande övningar. Ge snabba svar och förtydliga om kopplingen mellan barnets beteende och vad det får för konsekvenser hos andra

Chape O'Keefe och Goldbart , 1998

Alternativ och Kompletterande Kommunikation (AKK)

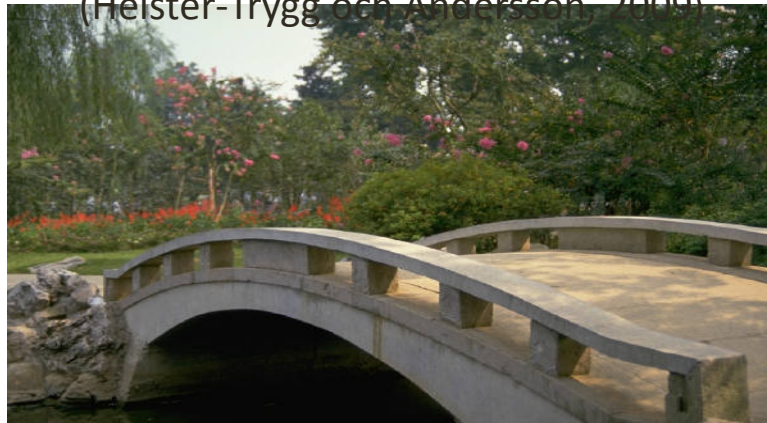
- AKK är kommunikation mellan människor som ersätter eller kompletterar ett bristande tal/språk.

Brukaren – personen som har funktionsnedsättning för kommunikation

Redskapen – kommunikationssätt och hjälpmedel för dessa

Omgivningen – människor, samspelspartnern och miljö

(Heister-Trygg och Andersson, 2009)

Det yttersta målet för AKK-insatser är att göra det möjligt för personer att så effektivt som möjligt kunna vara engagerade i olika samspelssituationer och delta i de aktiviteter som man vill

Beukelman och Mirenda (2005)

Kommunicera med hjälp av AKK

- Utmaningen med att använda AKK med personer med flerfunktionsnedsättningar är ofta att hitta rätt nivå av alternativ kompletterande kommunikation
- En ökande symbolisk förståelse krävs beroende på vilka AKK hjälpmedel man använder
 - saker, bilder, fotografier, bildsymboler?
 - Voice output: big mac, daisy?
 - Att pröva ut nya sätt tar ofta tid och det kan vara ovisst en längre tid om det nya fungerar för individen

AKK vid flerfunktionsnedsättningar

- Forskning inom området betonar vikten av
 - att använda flera typer av kommunikationssätt (AKK): bilder, saker, ljud, lukt, tecken och tal
 - Att ha regelbundenhet i hur man gör aktiviteter, för igenkänning
 - Utgå ifrån det personen redan kan göra: Observera, identifiera och planera noga
- Teknisk AKK har fått fokus på senare år, t ex “microswitch”, ögonpekning och ny finkänslig apparatur som t ex kan känna av andning

Surfplattor och Appar

Universell teknik

Behövs forskning om surfplattors och appar upplägg och funktion och relationen till kommunikationsutveckling

Aspekter att tänka på:

- Lättare förstå relationer mellan ikoniska bilder (t ex fotografier) och händelser än bilder som är mer abstrakta och symboliska
- Kombinationer av bild och röst underlättar inläring, särskilt om det är en förälders röst
- Scener av händelser är lättare att förstå än enstaka bilder som sätts ihop till ett sammanhang

Touch screen:

- Den vertikala rörelsen är lättare att utföra än de horisontella rörelserna, Light and McNaughton, 2012
- personer med omfattande rörelsehinder

AKK tillsammans

- All kommunikation är multimodal, dvs vi, alla, använder oss av tal, blick, mimik, gester, kroppsspråk samtidigt för att kommunicera
- För personer som behöver AKK räcker inte ett alternativt kommunikationssätt, utan även de ”naturliga” AKK sätten bör uppmuntras
- I samspel agerar man som ”modell”
- Mycket missförstånd och obesvarade försök till kommunikation kan leda till passivitet eller mindre framgångsrika strategier i kommunikationssituationer

Hur visar personer sin delaktighet?

Delaktighet är en individnära upplevelse, kopplat till välbefinnande och engagemang

Olika uttryck: uppspelt kroppsspråk, ljudar (högt/lågt), muskelspänning (spänd/slapp), skärpt uppmärksamhet, blick, leende

- Måste det alltid vara "den mesta/högsta" aktiviteten, engagemang för personen?

Nej!

Förutsättningar för delaktighet

- Att det finns sammanhang och aktiviteter som personen kan ta del i

”Möjligheternas marknad”!

Enligt principen

- Tillgängliga och möjliga aktiviteter, händelser och situationer som står till buds
- Det som står till buds för målgruppen är sådant som de uppfattar som möjligt för dem att delta i

Vad uppfattas som möjligheter att delta i?

- Bra med tydlighet i aktiviteten och att det är något som är intressant för personen
 - Förbereda inför aktiviteten!
 - Omgivningen har vetskap om bredd av intressen, inte bara favoritpersoner/saker/sysselsättning
 - Kartläggning och vetskap om personens möjligheter när det gäller motorik, kommunikation och kognition att delta

Vad påverkar vad som *uppfattas* som möjligheter att delta i?

- Personens förståelse av orsak-verkan
- Personens förmågor i gemensam uppmärksamhet
- Tid på dagen då personen är aktivt vaken, och personens uttryck för att vara aktivt vaken

I delaktighetsprocessen

- Att försöka tolka en persons kommunikation är ett kontinuerligt sökande efter deltagarens önsknings. Det ska alltså inte ses som en uppgift man kan bli färdig med utan som ett sätt att arbeta (*Ware, 2004*)
- För att utvecklas som anhörig måste man synliggöra sin kommunikation, sitt agerande, sitt förhållningssätt, i aktiviteter. Dvs arbeta med sig själv i olika situationer! (*Lönnå, 2013*)

Slutsatser/Fortsättning

- Kommunikation och delaktighet hör samman med individers, partners och situationers förutsättningar

Uppfattad
tillgänglighet
och intresse till
kommunikation
och delaktighet
i miljö och
aktivitet

Individens
uttryck och
kommunikation,
turtagnings-
kunskap och
läsbarhet

Förberedelse,
gemenskap,
möjlighet att
bestämma,
känna sig
behövd

Omgivningens
förhållningssätt
att förvänta sig
kommunikation

Anhöriga
behöver arbeta
med sin egen
kommunikation
i bestämda
situationer

Omgivningens
tolknings- och
anpassnings
förmåga

Tema kommunikation

Tema A:1 i Arnö

Komlgång – erfarenheter från kurser med föräldrar till barn med flerfunktionsnedsättning

Anna Rensfeldt Flink, leg. Logoped, Habiliteringen i Göteborg och Södra Bohuslän
Tema A:2 i Essingesalen

Bilder och modern teknik som stöd för kommunikation

Bitte Rydeman, leg. logoped, fil.dr och forskare vid Certec, Lunds tekniska Högskola och Nka

Tema A:3 i Alvik

Samspråk – pedagogiskt stöd i kommunikation tillsammans med barn med synnedsättning och ytterligare funktionsnedsättning

Gerd Tobiason Jackson och Ingrid Gustafsson, rådgivare och specialpedagoger SPSM, Resurscenter Syn, Örebro
Tema A:4 i Skutan

Musiken – språket vi alla använder och behöver

Märith Bergström-Isacsson, RMT-SAM, fil.dr och musikforskare, Retts center

Förutsättning för mänskliga relationer och delaktighet

- Att kommunicera och samspela är viktiga element i en människas liv, något man alltid har behov av oavsett vilken sammanhang man finns i, och oavsett när i livet

- Genom att förstå och bli förstådd kan barns och ungdomars intressen och behov bli tydligare och möjligheten till delaktighet i sina egna liv bli större